

Ніщимна С. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України
ORCID: 0000-0001-7424-7688

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ПРЕДМЕТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

INFORMATION AND LEGAL RELATIONS AS A SUBJECT OF INFORMATION LAW: CONCEPT AND ESSENCE

У статті досліджено інформаційно-правові відносини як ядро предмета інформаційного права в умовах цифрової трансформації суспільства і держави. Акцентовано увагу на тому, що інтенсифікація інформаційних процесів, зростання ролі інформації як ключового соціального ресурсу та розширення цифрових практик взаємодії зумовлюють потребу в концептуальному переосмисленні правової природи відносин, що виникають у сфері створення, збирання, обробки, зберігання, поширення та використання інформації. З'ясовано, що наявність розгалуженого масиву нормативно-правових актів не усуває доктринальної невизначеності щодо поняття, змісту та меж інформаційно-правових відносин, а термінологічний плюралізм ускладнює формування цілісної теоретичної моделі предмета інформаційного права.

Обґрунтовано методологічну доцільність розмежування інформаційних відносин як соціального феномена та їх правового опосередкування, оскільки лише нормативне закріплення трансформує фактичну взаємодію з приводу інформації у правовідносини з відповідною системою суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Розкрито специфіку інформаційно-правових відносин, зумовлену нематеріальною природою інформації, можливістю її необмеженого відтворення та одночасного використання різними суб'єктами, що унеможлиблює редукцію відповідних зв'язків до класичних моделей речових або зобов'язальних правовідносин. Наголошено на міжгалузевому характері досліджуваних відносин, поєднанні в них публічноправових та приватноправових елементів, а також на методологічних труднощах їх галузевої ідентифікації.

Запропоновано доктринальне визначення інформаційно-правових відносин як урегульованих нормами права суспільних зв'язків, що виникають, змінюються та припиняються у процесі здійснення інформаційних процесів і опосередковують юридично значущу взаємодію між учасниками інформаційної сфери. Доведено, що концептуальне уточнення природи та сутності інформаційно-правових відносин є необхідною передумовою внутрішньої узгодженості теорії інформаційного права та підвищення ефективності правового регулювання в умовах становлення інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформація, інформаційне право, інформаційні правовідносини, правовідносини, правове регулювання інформації, предмет інформаційного права, приватне право, публічне право, цифрова трансформація, органи державної влади.

The article deals with information and legal relations as the core of information law in the context of the digital transformation of society and the state. It emphasizes that the intensification of information processes, the growing role of information as a key social resource, and the expansion of digital interaction practices necessitate a conceptual rethinking of the legal nature of relations arising in the sphere of creation, collection, processing, storage, dissemination, and use of information. It has been established that the existence of a ramified array of normative legal acts does not eliminate doctrinal uncertainty regarding the concept, content, and limits of information and legal relations, and terminological pluralism complicates the formation of a coherent theoretical model of the subject of information law.

The methodological expediency of distinguishing between information relations as a social phenomenon and their legal mediation is substantiated, since only normative consolidation transforms actual interaction with regard to information into legal relations with a corresponding system of subjective rights and legal obligations. The specifics of information and legal relations, determined by the intangible nature of information, the possibility of its unlimited reproduction and simultaneous use by different subjects, which makes it impossible to reduce the corresponding relations to classical models of property or contractual legal relations, are revealed. The interdisciplinary nature of the relations under study, the combination of public and private law elements within them, as well as the methodological difficulties of their sectoral identification are emphasized.

A doctrinal definition of information and legal relations as social relations regulated by legal norms that arise, change, and terminate in the process of information processes and mediate legally significant interaction

between participants in the information sphere is proposed. It is proven that conceptual clarification of the nature and essence of information and legal relations is a necessary prerequisite for the internal consistency of the theory of information law and improving the effectiveness of legal regulation in the context of the information society formation.

Key words: *information, information law, information and legal relations, legal relations, legal regulation of information, subject of information law, private law, public law, digitalization, government agencies.*

Постановка проблеми. Актуальність гносеології інформаційно-правових відносин як предмета інформаційного права зумовлена тими кардинальними трансформаціями суспільних процесів, що відбуваються унаслідок цифровізації, зростанням ролі інформації як ключового соціального ресурсу та спрощенням механізмів її створення, обігу й використання. Інформаційні процеси пронизують практично всі сфери публічного і приватного життя, формуючи нові типи взаємодії між індивідом, суспільством і державою, що, в свою чергу, потребує належного правового осмислення відповідних відносин як специфічного різновиду суспільних зв'язків.

Не зважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання доступу до інформації, захисту персональних даних, функціонування електронних комунікацій та забезпечення інформаційної безпеки, у науковій доктрині зберігається термінологічна та концептуальна невизначеність щодо поняття і сутності інформаційно-правових відносин. Використання різних терміно-понять («інформаційні відносини», «інформаційно-правові відносини», «відносини в інформаційній сфері») ускладнює вироблення узгодженого підходу до визначення предмета інформаційного права та перешкоджає формуванню цілісної теоретичної моделі відповідної правової матерії.

Окрім того, міжгалузевий характер інформаційних відносин, їх одночасна пов'язаність із реалізацією публічних інтересів і автономією приватних осіб зумовлюють методологічні труднощі їх галузевої ідентифікації. За відсутності чітких критеріїв відмежування інформаційно-правових відносин від суміжних різновидів правовідносин виникають потенційні ризики фрагментації правового регулювання та колізій у практиці правозастосовних органів. У цьому контексті концептуальне уточнення поняття та сутності інформаційно-правових відносин набуває доволі важливого значення для коректного окреслення предмета інформаційного права, забезпечення внутрішньої узгодженості системи права та вироблення адекватних підходів до правового реагування на виклики цифрової трансформації держави і суспільства.

Мета дослідження полягає у концептуальному уточненні поняття та сутності інформаційно-правових відносин як ядра предмета інформаційного права шляхом теоретичного розмежування інформаційних відносин як соціального феномена та їх правового

опосередкування, обґрунтування специфіки відповідних правовідносин з урахуванням особливих властивостей інформації як об'єкта правового регулювання, а також визначення їх місця в системі правових відносин з огляду на міжгалузевий характер і поєднання публічно- та приватноправових засобів правового впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення поняття та сутності інформаційно-правових відносин як складника предмета інформаційного права посідають чільне місце в сучасній вітчизняній правничій доктрині та залишаються дискусійними. Активізація наукового інтересу до відповідної тематики спостерігається з початку 2000-х років, що було зумовлено інституціоналізацією інформаційного права як напряму наукових досліджень у межах спеціальності 12.00.07. У працях М. Демкової та М. Фігеля звернуто увагу на нормативне закріплення інформаційного права в системі наукових спеціальностей, що стало важливим імпульсом для розвитку доктринальних досліджень у сфері правового регулювання інформаційних відносин [1].

У працях Р. А. Калюжного та А. Г. Марценюка здійснено спробу систематизації кола суспільних зв'язків, що підлягають регулятивному впливу в інформаційній сфері, з виокремленням характерних рис відповідних правових відносин [2].

Теоретичні засади аналізу інформаційно-правових відносин закладено у комплексних дослідженнях, присвячених становленню інформаційного права в Україні, де простежується еволюція підходів до розуміння предмета відповідного правового регулювання, а також акцентується міжгалузевий характер відносин, пов'язаних зі створенням, обігом і використанням інформації [3-6].

Дослідження Л. Коваленко присвячені внутрішній побудові інформаційного права та аналізу нормативних приписів, що формують загальні та спеціальні елементи правового впливу на інформаційні процеси, що опосередковано дозволяє окреслити структуру інформаційно-правових відносин як предметної сфери відповідної правової матерії [7].

У публікаціях Н. О. Лаврик і В. В. Ткаченка узагальнено доктринальні підходи до розвитку ключових категорій інформаційного права, зокрема щодо правового регулювання обігу інформації, гарантування прав у відповідній сфері та забезпечення безпеки інформаційного простору, що безпосередньо

впливає на формування уявлень про сутність інформаційно-правових відносин [8].

Між тим, у контексті окреслених дискусій заслуговує на увагу дослідження І. В. Солончука, у якому акцентується увага на методологічних труднощах формування цілісної теорії інформаційно-правових відносин, що дозволяє підсилити аргументацію відносно потреби концептуального уточнення предмета інформаційного права та безпосередньо підводить до сформульованих у статті висновків [9].

Водночас аналіз вітчизняних наукових джерел вказує на відсутність усталеного підходу до визначення інформаційно-правових відносин і з'ясування їхнього місця у структурі предмета інформаційного права. У доктрині співіснують різні моделі їх тлумачення – від широкого охоплення будь-яких суспільних зв'язків у сфері інформації до звуженого розуміння як сукупності відносин, врегульованих спеціальними нормами інформаційного законодавства. Такий плюралізм підходів обумовлює необхідність подальшого концептуального уточнення поняття та сутності інформаційно-правових відносин і зумовлює наукову значущість цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що ключовим для визначення предмета інформаційного права є з'ясування поняття та сутності інформаційно-правових відносин як особливого різновиду суспільних зв'язків, що виникають у процесі створення, збирання, обробки, зберігання, поширення та використання інформації.

При цьому, на нашу думку, вихідним методологічним положенням у цьому контексті є розмежування власне інформаційних відносин як соціального феномена та їх правового опосередкування, оскільки не кожна взаємодія з приводу інформації автоматично набуває характеру правовідносин. Інформаційно-правові відносини формуються лише за умови наявності правової норми, яка надає відповідним зв'язкам юридично значимого характеру та наділяє їх учасників суб'єктивними правами і юридичними обов'язками. У цьому аспекті згадаємо тезу вітчизняних авторів про те, що «досить поширеною в науковій і навчальній юридичній літературі залишається інтерпретація поняття «правовідносини» через його зв'язок із юридичним нормативом – нормою права, виразом чого є такі словосполучення, що є складовою визначень поняття «правовідносини»: «передбачене нормою права», «урегульовані нормою права», «виникають на основі норми права», «передбачені або не суперечать закону, договору чи іншим джерелам права» та ін.» [10, с. 216].

Саме наявність юридичного припису є чинником, що надає суспільним відносинам правової форми, а також окреслює межі допустимої поведінки учасників відповідних зв'язків, трансформуючи фактичну взаємодію у сфері обігу інформації в упорядковану систему юридично

значущих взаємних прав і обов'язків. Саме через таке нормативне «опосередкування» інформаційні процеси набувають властивостей правовідносин, що зумовлює необхідність урахування не лише соціальної, а й правничої специфіки відповідних зв'язків при їх концептуальному осмисленні.

Варто наголосити, що специфіка інформаційно-правових відносин зумовлена особливими властивостями інформації як об'єкта правового регулювання. Нематеріальний характер інформації, її здатність до необмеженого відтворення та одночасного використання різними суб'єктами зумовлюють нетипові для класичних правовідносин конфігурації правомочностей і обмежень. У цьому зв'язку інформаційно-правові відносини не можуть бути зведені до традиційних моделей речових чи зобов'язальних правовідносин, а потребують власних доктринальних конструкцій, здатних належним чином відобразити динамічний характер інформаційних процесів і множинність залучених суб'єктів.

Важливою ознакою інформаційно-правових відносин є їх міжгалузевий характер. Так, досліджувані відносини виникають у сфері реалізації як публічних, так і приватних інтересів, поєднуючи елементи імперативного та диспозитивного правового впливу. Наприклад, відносини щодо доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, забезпечення інформаційної безпеки мають чітко виражений публічно-правовий вимір, тоді як відносини у сфері комерційного обігу інформації, договірного використання інформаційних ресурсів або надання інформаційних послуг тяжіють до приватноправових конструкцій. Саме ця подвійність обумовлює методологічні труднощі у виокремленні інформаційно-правових відносин як предмета самостійного правового регулювання та потребує інтегративного підходу до їх теоретичного осмислення.

Дискусійним у правничій науці залишається питання термінологічного визначення відповідних правовідносин. Поряд із поняттям «інформаційно-правові відносини» використовуються інші терміно-поняття, що відображає відсутність усталеного підходу до концептуалізації предмета інформаційного права. На нашу думку, така термінологічна неоднорідність має не лише лінгвістичний, а й змістовний характер, оскільки різні поняття часто наповнюються відмінним обсягом правового змісту. У цьому аспекті доцільним видається використання саме категорії «інформаційно-правові відносини» як такої, що акцентує на правовій формі відповідних суспільних зв'язків і дозволяє відмежувати їх від ширшого масиву соціальних взаємодій у сфері інформації.

Вважаємо, що зміст інформаційно-правових відносин розкривається через систему

суб'єктивних прав і юридичних обов'язків їх учасників. Важливою характеристикою досліджуваних відносин є ті юридичні факти, що зумовлюють виникнення, зміну та припинення відповідних правових зв'язків. До кола суб'єктів таких відносин належать фізичні та юридичні особи, суб'єкти публічної влади, а також інші учасники інформаційних процесів, правовий статус яких визначається спеціальними нормами. Об'єктом інформаційно-правових відносин виступає інформація у різних формах її існування, а також пов'язані з нею інформаційні процеси, що опосередковуються правом.

Зважаючи на означене, вкажемо що інформаційно-правові відносини як предмет інформаційного права доцільно розглядати як відносно самостійну, концептуально визначену групу правовідносин, що характеризується специфічним об'єктом регулювання, міжгалузеву природою та поєднанням різних методів правового впливу. Їх належне доктринальне окреслення є передумовою формування внутрішньо узгодженої теорії інформаційного права та підвищення ефективності правового регулювання інформаційної сфери в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Висновки. Узагальнення наведених положень дає підстави стверджувати, що інформаційно-правові відносини становлять ядро предмета інформаційного права та потребують самостійної доктринальної концептуалізації з урахуванням особливостей інформації як об'єкта правового регулювання, міжгалузевому характеру відповідних зв'язків і поєднання публічно- та приватноправових засобів впливу.

У цьому контексті інформаційно-правові відносини доцільно визначати як урегульовані нормами права суспільні зв'язки, що виникають, змінюються та припиняються у процесі створення, збирання, обробки, зберігання, поширення й використання інформації та опосередковують юридично значущу взаємодію між учасниками інформаційних процесів з приводу інформації й пов'язаних із нею інформаційних процесів.

Запропоноване розуміння дозволяє відмежувати інформаційно-правові відносини від ширшого масиву соціальних взаємодій у сфері інформації, забезпечити внутрішню узгодженість теорії інформаційного права та створити підґрунтя для подальшого вдосконалення правового регулювання інформаційної сфери в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Демкова М., Фігель М. Інформація, як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання. URL: <https://pravo.org.ua/informatsiya-yak-osnova-informatsijnogo-suspilstva-ponyattya-ta-pravove-regulyuvannya/>
2. Калюжний Р.А., Марценюк А.Г. Предмет та методи інформаційного права. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/08kramip.pdf>
3. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. Київ: Видавничий дім «СофтПрес», 2005. 316 с.
4. Тицька Я. О., Поварчук, Н. С. Доктринальні підходи щодо визначення статусу права інформаційних технологій. *Київський часопис права*. 2023. №1. С. 41-46. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.6>
5. Харитонов Є., Харитонova О. ІТ-право у системі права України. *Право України*. 2018. № 1. С. 18-29. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2018_1_sl.pdf
6. Корольова В.В., Чорна В.О. Поняття та сутність ІТ-права як галузі права. *Legal Bulletin*. 2025. № 1 (15). С. 77-81. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A11>
7. Коваленко Л.П. Деякі питання при побудові системи інформаційного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. 19. Т.3. С. 132-134. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/431ebca8-6736-4825-9133-1f7a3d6deccb/content>
8. Лаврик Н.О., Ткаченко В.В. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №11. С. 309-312. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/70>
9. Солончук І.В. Теоретичні проблеми правового регулювання інформаційних відносин в умовах інформаційного суспільства. *Правові новели*. 2024. №22. С. 126-133. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.17>
10. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016 ; Ліра ЛТД. 468 с.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026